

УДК 336.711:336.717.111

Деркач Юлія Борисівна

к. е. н., ст. викладач кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет (Україна)

РОЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ НА РИНКУ ПЛАТЕЖІВ

JEL classification: E420; G210

Платіжний ринок постійно розвивається, що пов'язано зі зростанням кількості платіжних систем, розширенням кола їх членів, географії платежів, кількістю електронних платіжних засобів, нових платіжних сервісів. Бурхливий розвиток платіжного ринку змінює роль його учасників, серед яких основним є центральний банк країни. Саме центральний банк є відповідальним за стабільність фінансової системи країни, що потребує забезпечення якісної, адекватної сучасним умовам організації проведення платежів та розрахунків. Функціонуючи на ринку платежів, центральний банк виступає в якості: оператора, регулятора, наглядового органу, ініціатора змін.

У більшості країн світу центральні банки створюють та розвивають власні платіжні системи, відповідно виступають в якості оператора платіжної системи. Зазвичай, через платіжні системи, створені центральними банками, здійснюється основний обсяг переказів грошових коштів країни в режимі реального часу на валовій основі (наприклад, СЕП НБУ в Україні, TARGET у ЄС) [1]. Центральні банки, вибудовуючи інфраструктуру власної платіжної системи, визначають регламент її функціонування і взаємодії з іншими суб'єктами платіжної системи, коло учасників, перелік наданих платіжних послуг та платіжних інструментів.

Оскільки більшість міжбанківських розрахунків реалізуються з використанням власної платіжної системи, відповідно вона є каналом, через який центральний банк може проводити свою грошово-кредитну політику. Структура і спосіб організації платіжної системи можуть впливати на обсяг і швидкість грошового обігу. Так, здатність платіжної системи швидко розподіляти великі суми грошей допомагає скороченню розривів у відсоткових ставках. Це робить ставку відсотка по короткостроковим зобов'язанням більш надійним інструментом грошово-кредитного регулювання. Якщо робота платіжної системи викликає затримки в міжбанківських розрахунках, це може призвести до спотворення імпульсів у сфері грошово-кредитного регулювання. Робота платіжної системи, оператором якої є центральний банк країни, забезпечує швидкий і надійний рух коштів, що сприяє зниженню системних ризиків, призводить до централізації ресурсної бази багатьма філіями банків.

Центральний банк країни, задля забезпечення стабільного функціонування всієї фінансової системи країни, повинен створювати умови для ефективного та надійного функціонування всього платіжного ринку. Відповідно, в якості регулятора, центральний банк країни виконує такі завдання: розробляє та впроваджує нормативно-правову базу, яка визначає порядок роботи учасників платіжного ринку; контролює ризики, що виникають в процесі їх діяльності; координує співпрацю з міжнародними організаціями; здійснює діяльність з реєстрації платіжних систем та веде Реєстр платіжних систем, учасників та операторів послуг платіжної інфраструктури. Важливим аспектом регулювання є організація ефективного співробітництва між національними центральними банками та міжнародними організаціями. Ця співпраця має велике значення з точки зору міжнародного обміну інформацією, який дозволяє національним центральним банкам отримувати необхідні орієнтири для удосконалення процесу регулювання національного ринку платежів на основі передового міжнародного досвіду.

Виконання центральним банком ролі регулятора тісно пов'язано з роллю наглядового органу. Визначивши «правила гри», центральний банк повинен забезпечити виконання всіма економічними суб'єктами – учасниками платіжного ринку виконання цих правил. Нагляд, що є активним процесом впливу на учасників платіжної системи без втручання в їхню безпосередню діяльність, виступає одним із базових заходів щодо забезпечення стабільності функціонування платіжного простору.

У світовій практиці об'єктами нагляду, згідно з методологією, розробленою КППС БМР, є інфраструктура фінансового ринку, що складається з платіжних систем, системи розрахунків за цінними паперами, центрального депозитарія цінних паперів, центрального контрагента та торго-

вого депозитарія, а також платіжні інструменти та ризики. В Україні об'єктами оверсайта є платіжні організації та учасники платіжних систем, оператори послуг платіжної інфраструктури. Оверсайт складається із наступних процесів – моніторинг, оцінювання та надання рекомендацій, за потреби. Моніторинг – процедура збору, систематизації та аналізу інформації щодо діяльності об'єктів нагляду (оверсайта) за кількісними показниками в динаміці. В межах виконання ролі наглядового органу центральний банк особливу увагу приділяє значущим платіжним системам, які визначаються з врахуванням кількості учасників платіжної системи, обсягу і видів операцій платіжної системи, та їх частки у загальному обсязі за встановлений період. Реалізація функції моніторингу (спостереження) за значущими платіжними системами дозволяє захистити національну фінансову систему країни від системного ризику внаслідок збоїв у функціонуванні будь-якої з платіжних систем [1].

Процедура оцінювання платіжних систем здійснюється у наступних напрямках: оцінювання системи, що тільки планує здійснювати діяльність; комплексне оцінювання діючої платіжної системи; оцінювання окремих аспектів діяльності системи. За результатами оцінювання складається звіт та надаються рекомендації щодо вдосконалення діяльності, та визначаються вимоги щодо усунення виявлених порушень.

Забезпечуючи роботу ринку платежів, центральний банк країни виконує роль ініціатора змін. Відповідно, напрямками діяльності центрального банку в межах цієї ролі є наступні:

– генерування ідей, пропозицій, визначення перспективних і пріоритетних векторів розвитку платіжного ринку;

- консультування суб'єктів платіжних систем та інших учасників ринку;
- сприяння розвитку стандартів в галузі надання платіжних послуг;
- підвищення рівень фінансової грамотності населення у сфері платіжних послуг.

Прикладом центрального банку, який виступає в ролі ініціатора змін, є НБУ. Створення нової нормативно-правової бази, що регулює платіжний ринок, центральний банк нашої країни розпочав відносно недавно. В рамках угоди з ЄС всередині 2019 році НБУ оприлюднив новий проєкт ЗУ «Про платіжні послуги в Україні» [2]. Зазначений законопроект базується на Другій Платіжній Директиві ЄС (PSD2) № 2015/2366, ухваленій у листопаді 2015 року PSD2. Створення та впровадження цієї Директиви відбулося під впливом бурхливого розвитку фінансових технологій на ринку платежів. Впровадження вимог PSD2 було спрямоване на підвищення доступності фінансових послуг для споживачів, стимулювання конкуренції між гравцями на ринку платежів.

В Україні, відповідно до проєкту Закону «Про платіжні послуги», реформування ринку платежів спрямовано на розширення кола постачальників платіжних послуг (платіжних установ, установ електронних грошей, поштових операторів, державних установ) видів платіжних послуг (7 фінансових та 2 нефінансові), підвищення захисту прав користувачів платіжних послуг та безпеки розрахунків [2]. Підписання зазначеного проєкту Закону призведе до кардинальних змін на ринку платежів у бік скорочення монопольної позиції комерційних банків та створення умови для входу у галузь нових гравців.

Література

1. Балакіна Ю. С. *Оверсайт платіжних систем у контексті підтримки фінансової стабільності*. Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право. 2017. № 6. С. 85–91.
2. *Національний банк України* : сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 19.04.2021).